

TIDSKRIFT
FÖR
KYRKOMUSIK
OCH
SVENSKT GUDSTJÄNSTLIV

Nr 4 / Årgång 16

December 1941

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG / LUND

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

UPPSATSER

	Sida
<i>Adell, A.</i> : Redan ditt uttal röjer dig	1
—»— Svenskt gudstjänstliv	105
—»— Laurentius Petri Sällskap	116
<i>Arnér, G.</i> : Något om Växjö domkyrkas orglar	122
<i>Cederbom, E. H.</i> : Koralsången 1940	11
<i>Cnattingius, B.</i> : Kyrkligt silversmide	52
<i>Eidem, E.</i> : Förslaget till ny Evangeliebok	65
Kyrkosångens Vänners årsredogörelse	14
<i>Linder, G.</i> : Biskop Andraes handboks-förslag	25
<i>Magnusson, E.</i> : Ett jubileum	54
Meddelanden	23, 63, 104, 000
Miscellanea	24
<i>Olsson, B.</i> : Ett klockareöde från 1600-talet	93
<i>Peters, K.</i> : Högs- och Bjuråkershandskrifterna	120
<i>Rosenquist, C.</i> : Småorglar för kapell, skolor och hem	81
<i>Svanholm, S.</i> : Svenskt körarbete 1940	9
Svenska mässan 1541	109
<i>Ahlén, Waldemar</i> : Svensk orgelkonst under 1940	5

RECENSIONER

ANMÄLD LITTERATUR

	Sida		Sida
<i>Adell, A.</i> : Högs- och Bjuråkers- skrifternä s.	000	<i>Ficker, J.</i> : Die neuen Glasgemälde in St. Moritz	60
<i>Bausch, K.</i> : Der Tiefbronnen des Lucas Mosers	60	<i>Frauenfelder, R.</i> : Die Geburt des Herren	60
<i>Casper, J.</i> : Um die Einheit der Kirche	128	<i>Hamner, J. W. und Widéen, H.</i> : Grabsteine	59
<i>Erhardt, A.</i> : Mittelalterliche Tau- fen	58	<i>Heiler, Fr.</i> : Altkirchliche Autono- mie	0
—: Niederdeutsche Altarschreine	58	<i>Johner, D.</i> : Wort und Ton	125

	Sida		Sida
<i>Kurvinen, O.:</i> Vanha Virsikirja..	126	<i>Sormunnen, E.:</i> Rajalla	102
<i>Kyhlberg, G.:</i> Heliga tre konungar	22	Svensk byggnadstradition	23
<i>Källström, O.:</i> Svenskt silversmide		Sveriges kyrkor	58
1520—1850	52	<i>Tyciak, J.:</i> Die Liturgie als Quelle	
<i>Loos, V.:</i> Tintoretto	22	östlicher Frömmigkeit	19
<i>Pinsk, J.:</i> Die sakramentale Welt	19	<i>Voipio, A.:</i> Virsiemme syntty	61
<i>Preuss, H.:</i> Johannes in der Jahr-		—: Laulava seurakemta	103
hundertten	60	<i>Westblad, G.:</i> Kyrkoorgeln	127
<i>Rosendal, G.:</i> Bönen	104	<i>Wulff, C.:</i> Kyrklig hembygdvård...	59

ANMÄLD MUSIK

	Sida		Sida
<i>Bunk, G.:</i> Musik för Orgel	20	<i>Runbäck, A.:</i> Jesus hav i ständigt	
<i>David, J. N.:</i> Choralwerk VII...	20	minne	102
<i>Eklöf, E.:</i> Sorgmusik	20	—: Två solosånger	102
—: Den heliga natten	21	<i>Törnqvist, F.:</i> Bröllopsmusik	22
<i>Melin, H.:</i> Orgelkoraler	20	<i>Weman, H.:</i> Från tidevarv till	
<i>Olsson, O.:</i> Præludium og Fuge i		tidevarv	21
dis moll	20	—: Två solosånger	21
<i>Rabsch, E.:</i> Der grimmig Tod ...	20		

Tidskrift för Kyrkomusik och Svenskt Gudstjänstliv

Organ för Kyrkosångens Vänner

UNDER MEDVERKAN AV

INTENDENTEN BENGT GNATTINGIUS, LINKÖPING, OCH
KYRKOHERDEN, TEOL. LIC. KNUT PETERS, SÖNDRUM

UTGIVEN AV

KYRKOHERDEN ARTHUR ADELL, SÖDERKÖPING.

Tidskriften utkommer med 32-sidiga nummer 4 gånger om året, nämligen
i februari, maj, september och december.

Red. adr.: *Söderköping*. Rt 59. Exp. adr.: *C. W. K. Gleerups förlag, Lund*. Rt 111. Postgiro 30843.

Prenumerationspris: i bokhandeln eller direkt från förlaget: kr 4:50 pr år.

Annonspris: 20 öre pr mm enkel spalt.

Rabatt vid större annons och vid upprepning av annons i flera nummer.

Detta nummer innehåller bl. a.: Svenskt gudstjänstliv. — 1541 års Svenska mässa. — *Arthur Adell*: Laurentius Petri Sällskap. — Kyrkoherde *K. Peters*: Högs- och Bjuråkershandskrifterna. — Domkyrkoorganist *G. Arnér*, Växjö: Något om Växjö domkyrkas orglar. — Recensioner.

HE L I G S Å N G

72 hymner för tvåstämmig barn- och ungdomskör
utgivna av *HUGO BLENNOW*

under medverkan av *Folke Sandberg* och *David Murgård*.

Utkommer i jan. 1942.

Pris 2: — kr.

GLEERUPS

Gods idéer

TECKNING RETUSCH
KLICHÉER SKYLTA

KÖHLERS KLICHÉ-

Tel. 16734.10842

Malmö ANSTALT
ST. NYGATAN 54

Svenskt gudstjänstliv.

År 1926 utkom det första numret av Tidskrift för kyrkomusik och svenskt gudstjänstliv, vars sextonde årgång nu avslutas. Därmed ändas också en period i tidskriftens historia, då den från och med nästa årgång framträder under delvis nytt namn: *Svenskt gudstjänstliv*.

I den anmälan, som inledde tidskriftens första nummer, heter det bl. a. »Flerfaldiga äro de tecken, som tyda på ett vaknande intresse för kyrkans gudstjänstliv. Vi erinra om den livliga diskussionen rörande kyrkans böcker, som utspunnit sig i de senaste kyrkomötena, i pressen, bland präster och lekmän. Den liturgiska vetenskapliga forskningen har tagit ny fart. Under de senaste årtiondena har ett lovande uppsving av den kyrkliga tonkonsten begynt. Den kyrkliga konsten upplever för närvarande en renässans. Även bland menige man förspörjes ökad förstäelse för kyrkorummets värdiga utsmyckning och för kyrkans skrud. Den snabbt växande kyrkosångsrörelsen arbetar på att göra kyrkans skatt av helig sång levande i nutiden. Liturgisk-kyrkomusikaliska fortbildningskurser för präster, organister och kantorer bliva allt vanligare, och tillvinna sig allt större anslutning.»

En återblick på tiden, som förflutit sedan dessa ord nedskrevos, ger vid handen att de gryende förhoppningarna i oväntad grad infriats.

I liturgiskt avseende har den halva mansålder, som vi kunna se tillbaka på, kännetecknats av stor livaktighet. Nya upplagor av alla de kyrkliga böckerna, utom bibeln, ha utgivits. Handbok och evangeliebok ha omdigerats vid årets kyrkomöte, psalmbok och koralbok vid närmast föregående. Nu återstår endast den musikaliska bilagan till mässan.

Av psalmbok, koralbok och evangeliebok ha två, från varandra väsentligt avvikande, upplagor utkommit och förelagts församlingen under kortare tid än ett kvarts sekel. Detta liturgiska nyskapande och reformerande har varit så ingripande i församlingens gudstjänstliv att man måste begära och vänta av kyrkans ledning, att reformarbetet nu får vila och att församlingen får ro att göra sig väl förtrogen med vad den äger, innan nya ändringar vidtagas.

Vad den kultiska musiken angår har perioden 1926—1941 inneburit en stark stegring av intresset för alla dess olika former.

»Orgelrörelsen», som i hög grad bestämt utvecklingen och diskussionen under den flydda tiden, var i sitt tidigare skede starkt kritiserad, men har vunnit sådan terräng inom kyrkans organistkår, att man gott kan våga det påståendet, att en sådan strömkantning, eller varför icke »omvändelse», näppeligen någonsin tidigare skett i kyrkans historia på kortare tid än en mansålder. I orgelrörelsens anda har man strävat att konservera det gamla klassiska orgelbeståndet från 1700-talet och 1800-talets första årtionden. Den gamla orgelklangen har rönt en ny uppskattning. Nya orglar

ha byggts i en påfallande stor myckenhet under perioden. Man kunde törhända våga en gissning att man i detta avseende har att gå tillbaka till 1800-talets första hälft för att få en motsvarande period av intresse för ny- och ombyggnad av orgelbeståndet. Ett inhemskt, högt stående orgelbyggeri har under tiden också vuxit fram eller utvecklats på de gamla svenska traditionernas mark.

Samtidigt har en ung generation av svenska kompositörer visat sig vara mäktig att nyskapa kompositioner för orgel. Dess kännetecken äro medveten anknytning till klassiska ideal och vilja att inordna orgelmusiken i gudstjänstens liturgiska sammanhang. Det är tillbörligt att här nämna Albert Runbäcks och Waldemar Ahléns insatser, som i hög grad verkat inspirerande och samlande bland den yngre generationens organister, av vilka icke få äro kunniga och trägna arbetare i kyrkans tjänst på blygsamma poster. Det är också tillbörligt att påminna om de svenska musikförlagens intresse och förståelse för utgivande av dessa nya svenska kompositörers verk. I all synnerhet förtjänar Nordiska musikförlaget ett hedersomnämmande.

För kyrkosången är den gångna perioden en uppgångstid utan motsvarighet i svenska kyrkans historia. Sveriges kyrkosångsförbund, grundat 1926, och förgrenat nära nog över hela landet, mönstrar i detta nu 9,000 medlemmar i sina led. Om dess utveckling under denna tidrymd tala de stora kyrkosångsmötena i Linköping 1927, Örebro 1930, Uppsala 1933, Västerås 1936 samt slutligen Stockholm 1941. Det sista kyrkosångsmötet hade samlat en sångarskara av mer än 2,000 sångare ur kyrkokörernas leder. Den som haft tillfälle att bevista dessa möten kan med glädje konstatera vilket aktningsbjudande arbete, som utförts och utföres för odlande av den flerstämmiga körsången inom vår kyrka. Icke minst höstens kyrkosångshögtid betygade att vi landet runt äga kyrkokörer av högsta musikaliska klass. Detta innebär att vi äga en skara dirigenter som målmedvetet och träget och med skicklighet arbeta, för att fostra till kördisciplin och till höjande av röstkultur och den allmänna musikaliska smaken. Deras möda skall för visso bära sin frukt såväl för kyrkosångens fortsatta utveckling, som ock för vårt folks allmänna musikaliska fostran.

Också för den kyrkliga körsången har ett stort antal nya kompositioner sett dagen. På senare tid har ett för blygsammare musikaliska resurser avsett nykomponerat material ställts till förfogande. Barnkören har beaktats som arbetsfält och som lämpligt organ för kyrkosångens utövning, dock icke i tillbörligt mått, trots ett gott vägrödningsarbete, som den nitiske körpedagogen Rolf Forssman i Kumla utfört, i detta som i andra stycken bevisande sig som en trogen arvtagare efter Adolf Andrén, vars gestalt intar en bemärkt plats i den gångna periodens kyrkomusikaliska förnyelse.

Om den liturgiska sång, som hänger samman med tidegården, skall talas på annan plats i detta nummer.

Intresset för kyrkorummet, för dess återställande eller nyskapande har befunnit sig i stigande under perioden. I den ämbetsberättelse som biskop Andrae avgav till förra årets prästmöte för Linköpings stift meddelades att icke mindre än 58 av stiftets 213 kyrkor restaurerats endast under de sist flydda sex åren. Detta torde vara signifikativt för hela landet under denna period. Avsevärda belopp ha nedlagts för kyrkobyggnadernas förskönande och värdiga iordningställande. En kår skickliga arkitekter och konstnärer har under tiden fostrats för denna viktiga uppgift. En stor del av kyrkornas gamla, fordom som värdelösa aktade inventarier, har räddats från fullständig förstörelse på vindar och i förvaringskamrar och pietetsfullt konserverade ha dessa gamla epitafier, bilder och altarskåp återbördats till kyrkorna. I synnerhet har den textila konsten under de sista decennierna genomgått en stark utveckling och de kyrkor vilkas textila bestånd alls icke förökats eller förnyats i någon mån torde vara lätt räknade. Sannolikt får man gå tillbaka till 1400-talets sista årtionden och till början av 1500-talet för att finna en svensk motsvarighet till de sista årtiondenas intresse för den kyrkliga skruden. Också här ha de pietetsfulla restaureringarna räddat många dyrbara skatter från förgängelsen. Särskilt bör framhävas det arbete, som föreningen Pietas utfört.

Utforskandet av den svenska linjen i fråga om gudstjänsten och dess rum har fortskridit. I all synnerhet gäller detta om kyrkobyggnaden. På detta område har det varit möjligt för Erik Lundberg att sammanfatta forskningens nuvarande resultat i sitt monumentala arbete om Byggnadskonsten i Sverige. Den liturgiska forskningen, som professor Dick Helander bedrivit och bedriver, har klarlagt stora delar av den svenska liturgiska utvecklingen under de senaste århundradena. I fråga om den äldre historien återstår däremot ännu mycket arbete. De svenska bönböckernas historia har tilldragit sig betydligt intresse och får väl i sina huvuddrag anses vara klarlagd. Viktiga förarbeten till belysning av orgelbyggeriets krönika ha utförts, och äro under utförande. För den allmänna liturgiska och kyrkomusikaliska historien äro de två standardverken av A. O. T. Hellerström (Liturgik, 2:a uppl. 1940) och Carl-Allan Moberg (Kyrkomusikens historia, 1932) att nämna.

Redan denna ytterst summariska översikt, visar vilken väldig livaktighet inom alla områden av gudstjänstlivet, som den tilländalupna perioden bevittnat. Det kan vara tillbörligt att just nu göra en sådan tillbakablick. Vi befinna oss uppenbarligen i ingången till en ny period. Vi gå in i den med helt nya förutsättningar i varje fall i ekonomiskt hänseende. De medel, som hittills kunnat ställas till kyrkans förfogande för hennes gudstjänstliv och dess befordrande, kunna knappast förväntas i samma utsträckning, som hittills. Man måste vänta att den närmaste perioden kommer att ställa de kyrkomusikaliska, liturgiska och konstnärliga strävandena inför helt nya vanskligheter. Textilkonsten och

orgelbyggandet synas i någon mån redan ha berörts härav. Militär-inkallelserna resa delvis betydliga svårigheter i vägen för körernas arbete. Och framför allt: den mentalitet av våld och hårdhet, som kriget alstrar, är andelivets fiende.

Det är inför sådana framtidsutsikter, som vi nu stå. I ett sådant läge är det angelägnare än eljest att det gudstjänstliga intresset och arbetet för dess höjande, hålles vid makt genom en intensifiering och koncentration på vad församlingarna redan äga. Tidsläget nödvändiggör förr eller senare koncentration. Och det är angeläget att ledarna för de kultiska strävandena besinna detta i rätt tid. I de fall där det är ekonomiskt möjligt att alltfört restaurera kyrkor, orglar eller textilier böra sådana arbeten uppmuntras. Det är värdefullt att eliten av den stab yrkeskunnigt och konstnärligt fostrat folk, som nu står till buds inom alla fack, får möjligheter att alltfört verka.

Det är angeläget att körkomponisterna nu fullfölja linjen att skapa värdefull nyttokonst som kan betjäna den reducerade kören. Det är framför allt viktigt att utbildningsmöjligheterna för alla slag av kyrkans tjänare icke försämras, utan i stället bevaras och förbättras, så länge vårt folk äger förmånen av fred. De många tillfällen till fortsatt utbildning vid fortbildningskurser o. d., som de enskilda organisationerna hittills erbjudit, måste alltfört om möjligt hållas vid liv.

Men framför allt synes det vara angeläget att en djupgående besinning kommer till stånd inför den uppgift, som nu och alltid föreligger på det gudstjänstliga livets område. Ingen av dem som hava med gudstjänstens utformning att skaffa kan undandraga sig att deltaga i denna besinning.

För den period som ligger före oss, en tid om vilken vi intet veta, men som förvisso kommer att präglas av svårigheter och bitter lekamlig nöd, är det nödvändigt att alla kyrkans tjänare besinna sig på sin kallelse att gå in i och att bära upp de nu föreliggande formerna för gudstjänstlivet på sådant sätt att de fyllas av anda och sanning och med liv. Med dessa former skall församlingen vinna förtrogenhet. Kan den förgångna perioden kännetecknas som nyskapandets, så måste den följande bli inlevelsens. Men därtill fordras skickliggjorda och trogna tjänare. Eljest riskera vi, trots de förnyade formerna, att till den lekamliga nöden också kommer den andliga hungersnöden.

* *
*

Tidskriften utkommer under nästa år med ett delvis nytt namn: *Svenskt gudstjänstliv*. Med denna förändring önskar Redaktionen ge ett förstärkt uttryck för den strävan som under de sexton gångna åren varit riktpunkten i det redaktionella arbetet: nämligen att söka ge en sammanfattande bild av det svenska guds-

tjänstlivet i dess många och skiftande grenar och former. För den närmast liggande framtiden synes den uppgiften vara än angelägnare, att alla de som vilja gudstjänstlivets förnyelse finna kontakt med varandra och vinna utsyn över strävandena inom hela det kultiska området. Tidskriften vill som hittills sträva till en fördjupad syn på den gudstjänstliga uppgiften. Den vill ta sikte på den nödvändiga samlingen kring gudstjänstlivet som församlingens centrum och vill efter måttet av sina krafter befordra inlevelsen i de nya gudstjänstliga former, som ställts till vår svenska kyrkas förfogande.

Det är en kär plikt för den ansvarige utgivaren att uttala sitt tack till alla dem som gjort det möjligt för tidskriften att under denna halva mansålder fylla sin uppgift. Till dem hör i första rummet de närmaste medarbetarna, kyrkoherden Knut Peters och intendenten Bengt Cnattingius samt C. W. K. Gleerups förlag i Lund.

Som hittills skall tidskriften utkomma med fyra årliga nummer och den räknar alltfört med sina gamla läsares bevägenhet och sina medarbetares villiga medverkan och intresse.

Arthur Adell.

1541 års Svenska Mässa.

Ett fyrahundraårsminne.

M e s s a n p å S w e n s k o .

U p s a l a 1 5 4 1 .

Widh thetta settet håls

Messan / på Swensko.

Först / tå Presten och fölket är församlat / j kyrkionne eller in för Altaret
ther messas skal / må Presten / om honom så synes / haffua thenna bekenneelse.

KÅre wener brödher och systrar j Christo Jesu / Effter wij nu
forsamlade äre til at hålla wårs Herras Jesu Christi Natuard / och
anamma til oss hans werdigha lekamen och blodh / j brödh och
wijn / såsom han thet sielff stichtat och insatt haffuer / för itt åmin-
nelse tekn / At han samma sin lekamen och blodh til wåra synders
förlåtelse vthgiffuit haffuer. Therföre medan wij iw alle / vthan

tuiffel/äre med synder beswåradhe/och åstundom syndenne gerna quitte wara/wilie wij falla på vår knä och ödhmiuka oss in för Gudh vår himmelska Fadher med hierta och munn/och bekenna oss för arma elenda syndare/som wij ock äre/bidhiandes honom om nådh och miskund/så säyandes hwar j sin stadh.

Jagh fattigh syndig menniskia/som j synd bådhe afflat och född är/och iemwel sedhan j alla mina lijffzdaghar/itt syndigt leffuerne fördt haffuer/bekenner migh aff alt hierta in för tigh alzwoldighe ewige Gudh/min käre himmelske Fadher/at iagh icke haffuer elskat tigh offuer all ting/icke min nästa såsom migh sielff. Jagh haffuer (ty wer) j margfalligha mätto syndat emoot tigh och tijn helgha bodhord/bådhe medh tanckar/ord och gerningar/Och weet migh för then skul heluetet och ewinnerligh fördömelse werd wara/om tu skulle så döma migh/som tijn strenga retwisa kreffuer/och mina synder förtient haffua. Men nu haffuer tu/käre himmelske Fadher/vthloffuat/at tu wilt göra nådh och miskund med alla fattiga syndare/som sigh vmwenda wilia/och medh een stadigh troo fly til tina obegripeligha barmhertigheet/med them wil tu offuersee/j hwadh mätto the emoot tigh brutit haffua/och aldrih meer tilrekna them theas synder. Ther förlåter iagh migh vppå arme syndare/och bedher tigh trösteligha/at tu effter samma titt löffte/werdighas wara migh miskundsam och nådeligh/och förlåta migh mina synder/titt helgha namn til prijs och äro.

Sedhan haffuer Presten thenna böön offuer folket.

Then alzmechtighe ewighe Gudh for sina stora obegripeliga barmhertigheet/förlåte oss alla våra synder/och giffue oss nådh til at bätra vårt syndigha leffuerne/och få medh honom ewinnerligt lijff/AMEN.

Om Presten heller tyckes haffua thenna bekennelse för sigh sielff på Latijn/må thet skee medh thenna få ord.

Confiteor omnipotenti Deo/et vobis fratres/quod peccauerim nimis in vita mea/cogitatione/loquutione/opere et omissione. Ideo precor vos orare pro me.

Misereatur tui omnipotens Deus/et remissis omnibus peccatis tuis/perducat te ad vitam eternam. Amen.

Nu fölier Ingången eller Introitus j Messone.

Ingången må wara någhor Psalm/eller annar Loffsong/på Swensko eller Latijn/aff Scrifftenne uthtaghen.

Sedhan fölier.

Herre förbarma tigh offuer oss.

Christe förbarma tigh offuer oss.

Herre förbarma tigh offuer oss.

Sedhan.

Ära wari Gudh j högdenne / Och fridh på iordenne / menniskio-
men en godh wilie. Wij loffue tigh. Wij welsigne tigh. Wij til-
bidie tigh. Wij prijse och äre tigh. Wij tacke tigh för tina stora
äro. O Herre Gudh himmelske konung / Gudh Fader almzechtigh.
O Herre thens Alrahögstas eenfödde Son Jesu Christe / O Herre
Gudh / Gudz lamb / Fadrens Son / Tu som borttagher werldennes
synder / förbarma tigh offuer oss. Ty tu äst allena Heligh / Tu äst
allena Herre / Tu äst allena then högste Jesu Christe. Medh them
helgha Anda / j Gudz Fadhers herligheet. AMEN.

Presten wender sigh til folket och sägher.

Herren ware medh idher. Så ock med tinom anda.

Collecta / then här effterfölier / eller någhor annor effter tijdhen.

Läter oss bidhia.

Wij bidhie tigh alzmechtighe Gudh käre himmelske Fader / at
tu förläner oss een fast troo på tigh och tin Son Jesum Christum /
itt oförskreckt hopp på tina barmhertigheet j alla wåro nödh och
mootgång / och en grundeligh kärleek til wår nästa / Genom samma
tin Son Jesum Christum wår Herra / AMEN.

Effter Collecten läses itt cap. eller halfft aff S. Pauli eller någhor annars
Apostels Epistel / eller ock thet daghen tillydher / Och må begynnas så.

Thessa effterföliande ord scriffuar S. Påuel Apostel til the Ro-
mare. Corinther etc.¹⁾.

Graduale / må wara tiyo Gudz bodh / eller någhor Psalm / eller ock annar
Loffsong / på Swensko eller Latijn / aff Scrifftenne vthtaghen.

Sedhan läses Euangelium itt cap. eller halfft vthaff någhon Euangelist /
eller ock thet daghen tillydher / Och må begynnas så.

1) Efter 1541 års bibel meddelas här som epistel Kol. 3:16—17.

Thesse effterföliande ord scriffuar S. Påuel Apostel til the Co-
losser.

Käre brödher. Läter Gudz ord rijkeligha boo vthi idher medh
all wijsdom. Lärer och förmaner idher inbyrdes medh psalmar och
loffsonger / och andeligha wijsor j nådhenne / och siunger HErra-
nom jdhart hierta. Och alt thet j gören medh ord eller gerning /
thet görer alt j HErrans Jesu nampn / Och tacker Gudhi och Fa-
dhrenom genom honom.

Thetta helgha Euangelium scriffuar S. Johannes Euangelista etc. 2).

Ther effter skal Predican skee. Sedhan Credo/ på Swensko eller Latijn.

Jagh troor på Gudh Fadher alzmechtighan/himmelens och iordennes skapare. Och på Jesum Christum hans eenda son/vår herra/Hwilken afflat är aff them helgha Anda/Född aff Jungfru Maria/Pijnter vnder Pontio Pilato/korsfester/dödher och begrafuen/Nedherstigen til heluetes/På tridie daghen vpstånden igen jfrå the dödha/Vpstigen til himla/sittianandes på alzmechtigh Gudz Faders högra hand/tädhan igenkomma skolandes/til at döma leffuandes och dödha. Jagh troor på then helgha Anda/Ena helgha almanneligha kyrkio the heligas samfund/Syndernas förlåtelse/Kötzens vpståndelse/Och ewinnerligit lijff/AMEN.

Ther effter begynnar Presten Prefationem/ så säyandes

Herren ware medh idher. Så ock medh tinom anda.

Vplyffter idhor hierta til Gudh. Wij vplyffte vår hierta.

Låter oss tacka Gudhi wårom Herra. Thet är rett och tilbörlichit.

Sannerligha 3) är thet tilbörlichit rett och saligt/At wij altijdh och alstäddhes tacke och loffue tigh helige Herre/alzmechtige Fadher/ewige Gudh/för alla tina welgerningar/Och enkannerliga för then tu oss bewiste/tå wij alle för synden skul så illa vthkompne wore/at oss icke annat förestoodh än fördömelse och then ewige döden/och intet creatwr antigen j himmelen eller på iordenne kunde oss hielpa. Så vthsende tu tin eenfödda Son Jesum

2) Efter 1541 års bibel meddelas här som euangelium Matt. 11:25—30.

Thetta helgha Euangelium scriffuar S. Mattheus Euangelista.

J then tijdhen swaradhe Jesus/och sadhe/Jagh prijsar tigh Fadher/himmelens och jordennes HERRE/at tu haffuer thetta doldt för the Wijsa och förnumstigha/och haffuer thet vppenbarat för the fåkunnigha/Ja Fadher/så haffuer warit behaghelighit för tigh. All ting äro giffuin migh j wold aff minom Fadher/Och ingen kenne Sonen vthan Fadhren/och ingen heller kenne Fadhren vthan Sonen/och then som Sonen wil thet vppenbara.

Kommer tjl migh J alle/som arbeten och ären betungadhe/och iagh wil wedherquekia idher. Tagher på idher mitt ook/och lærer aff migh/Ty iagh är mild och ödmiwk aff hiertat/ och j skolen finna roo til idhra siälur/Ty mitt ook är lustigt/och mijn börda är lett.

3) Över den första prefationen, instiftelseorden och Fader vår äro tryckta notsystem om fyra notlinjer.

Christum / som war samma gudhdoms natwr med tigh / lät honom warda een menniskia för våra skul / Ladhe våra synder på honom / och lät honom lidhda dödhen j then stadh wij alle ewinnerligha döö skulle. Och såsom han offueruan dödhen / och stoodh vp igen til lijffs / och nu aldrig mera döör / Så skola ock alle the som på honom förlåta sigh / offueruinna syndena och dödhen / och få ewinnerligt lijff genom honom. Och oss til een förmaning / at wij sådana hans welgerning til sinnes tagha / och icke förgäta skulle / Om natten tå han förråder wardt / hölt han en Natuard / j hwilkom han toogh brödhhet / tackade sin himmelska Fadher / brööt thet / och gaff sina läriungar och sadhe / Tagher och äter / thetta är min lekamen / then för idher vthgiffuin warder. Görer thet til mijn åminnelse.

Så lyffter Presten thet vp / legger nedh igen / och tagher kalken / och sägher.

Sammalunda toogh han ock kalken / tackade sin himmelska Fadher / och gaff sina läriungar och sadhe / Tagher och dricker här aff alle / thetta är kalken thes nya Testamentzens j minom blodh / then för idher och för mongom vthgutin warder til syndernars förlåtelse. Så offta som j thet gören / så görer thet til mijn åminnelse.

Så vplyffter han och setter nedh igen.

Een annor kortare Prefatio.

Sannerligha är thet tilbörlogit rett och salight / At wij altijdh och alstädhes tacke tigh helige Herre / alzmechtighe Fadher / ewighe Gudh / genom Jesum Christum wår Herra / Hwilken j then natt / tå han förråder wardt / toogh brödhhet / tackadhe sin himmelska Fadher / brööt thet / och gaff sina Läriungar / och sadhe / Tagher och äter / thetta är min lekamen / then för idher vthgiffuin warder. Görer thet til mijn åminnelse.

Sammalunda toogh han ock Kalken / tackadhe sin himmelska Fadher / och gaff sina Läriungar / och sadhe / Tagher och dricker här aff alle / thetta är kalken thes nya Testamentzens j minom blodh / then för idher och för mongom vthgutin warder til syndernars förlåtelse. Så offta som j thet gören / så görer thet til mijn åminnelse.

Sedhan läses eller siungs. Sanctus.

Heligh / heligh / heligh Herre Gudh Zebaoth / Fulle äro himlanar och iorden aff tinne herligheet / Osianna j höghdenne. Welsignat ware han som kommer j Herrans namn / Osianna j höghdenne.

Sedhan sägher Presten.

Läter oss nu alla bidhia / såsom vår Herre Jesus Christus sielf-
fuer oss lärdt haffuer / så säyandes.

Fadher vår som äst j himlom. Helghat warde titt namn. Til-
komme titt Rike. Skee tin wylie såsom j himmelen / så ock på
iordenne. Wårt dagligha brödh giff oss j dagh. Och förlåt oss våra
skulder / såsom ock wij förlåte them oss skyldige äro. Och inleedh
oss icke vthi frestelse. Uthan frels oss ifrå ondo / Amen.

Så wender Presten sigh til folket / och sägher.

Herrens fridh ware medh idher. Så ock medh tinom anda.

Så läses eller siungs / Agnus dei.

O Gudz lamb som borttagher werldennes synder / förbarma tigh
offuer oss. O Gudz lamb som borttagher werldennes synder / för-
barma tigh offuer oss. O Gudz lamb som borttagher werldennes
synder / giff oss tin fridh och welsignelse /

Ther nest wender han sigh til folket / och gör them thenna förmaning / om
honom så synes / och tijdhen thet tilstädher.

KÄre wener / effter här nu begåås Christi Natuardh / och vth-
spijsas hans werdigha lekamen och dyrbara blodh / är rådheligit
(som S. Påwel oss lærer) at wij hwar j sin stadh / bepröffue oss
sielffua / och så äte aff thetta brödh / och dricke aff thenna kalk.
Och pröffue wij oss tå retzligha / när wij besinne vår brott och
synder / hungre och törste retferdigheten och syndernars förlåtelse /
then oss j thetta Sacrament tilbudhin warder / och achte här
effter bätra oss / wenda igen aff syndenne / och leffua vthi itt gott
och retferdigt leffuerne. Ty haffuer ock vår Herre eenkannerliga
befalt at bruka thetta Sacramentet sigh til åminnelse / thet är / at
man här medh jhogkommer hans werdigha dödh och blodz vthgiw-
telse / och betencker / och troor fülleligha / at thet til våra synders
förlåtelse skeedt är. Therföre om wij nu äte aff thetta brödh / och
dricke aff thenna kalk / medh een sådana fast troo til the ordh / som
wij här höre / at Christus är dödh / och hans blodh vthgutin för
våra synder / få wij ock så för wisso syndernars förlåtelse / och
vndwijke ther medh dödden / som syndennes lön är / och fåam
ewinnerlighit lijff medh Christo. Thet vnne oss allom Gudh Fa-
dher och Son och then helghe Ande AMEN.

Sedhan beretter han folket medh brödhhet / och sägher.

Wårs Herras Jesu Christi lekamen beware tijn siäl til ewin-
nerlighit lijff / AMEN.

Sedhan med kalken/säyande.

Wårs Herras Jesu Christi blodh etc/

Emedhan siungs/Jesus Christus är vår helsa etc. eller/Gudh ware loffat etc. eller ock/Da pacem.

Förläna oss Gudh så nådhelig/fridh j våra daghar/ty ingen är på iordenne/som ofridh kan förtaga/vthan tu allena.

Sedhan wender han sigh åter til folket/ och sägher.

Herren ware medh idher. Så ock med tinom anda.

Läter oss bidhia

O Herre alzmechtige Gudh/som haffuer lätit oss j tijn Sacrament deelachtigha warda/wij bidhie tigh/at tu låter oss ock så medh tigh och all tijn vthkoradha helghon vthi tina ewigha äro och herligheet deelachtigha warda/Genom vår Herra Jesum Christum tin son/som leffuer och regnerar med tigh och them helgha Anda vthi en gudhom/aff ewigheet j ewigheet/AMEN.

Ater wender han sigh om och sägher.

Herren ware medh idher. Så ock medh tinom anda.

Tackom och loffuom Herran. Gudhi ware tack och loff/

Nu sägher han.

Böyer idhor hierta til Gudh/och anammer welsighnelse.

Herren welsigne oss och beware oss/han vplyse sitt ansichte offuer oss och ware oss nådeligh/Herren wende sitt ansichte til oss och giffue oss en ewigh fridh/I namn Fadhers + och Sons + och thens heligha Andas +/AMEN.

Thenna bön må brukas/tå man går til Sacramentet.

O Herre Jesu Christe/Gudh Fadhers ewigha ord/werldennes frelsare/sanner Gudh och menniskia/frels oss genom tin helgha lekamen och blodh ifrå alla synder/och hielp at wij altijdh fulborde tijn helgha bodh/och icke skilies ifrå tigh til ewigh tijdh. AMEN.

Innevarande år har vår kyrka firat fyrahundra års minnet av Gustav Vasas bibel, den första svenska, fullständiga bibelöversättningen, som förblivit vår kyrkobibel under nära fyrahundra år.

Med all rätt kan vår kyrka i år också hugfästa minnet av den svenska mässordning, som trycktes samma år på det Richolffska tryckeriet i Uppsala och synbarligen under redaktion av ärkebiskopen Laurentius Petri. Denna upplaga av den svenska mässan, som återgives här ovan är nämligen i hög grad normerande för den efterföljande utvecklingen såsom den officiella svenska mässan.

De tre föregående mässupplagorna av år 1531, 1535 och 1537 inleddes med Olavus Petris företal, i vilket företaget att utge mässan på svenska motiverades. Nu är detta företal borta: det enskilda initiativet har erhållit en officiell prägel.

Nytt i 1541 års upplaga är framför allt att predikan direkt omnämnas, ehuru efter evangeliet före tron. För första gången meddelas här, märkligt nog som distributionspsalm, den svenska versionen till *pro pace*.

Där någon önskar högtidlighålla 1541 års bibel och mäsas genom att återupprepa denna svenska mässversion, meddelas här dels att särtryck av mässan kan erhållas från C. W. K. Gleerups förlag, dels att psalmer lämpligen böra väljas ur beståndet i 1536 års Sw. Songer (Ex. 124, 278, 25, 40, 188, 38, 608:1 samt 132.). Musik till mässordningen kan hämtas ur Högs- och Bjuråkerhandskrifterna (C. W. K. Gleerups förlag). En serie mässmusik transkriberad för modern notskrift kan erhållas genom undertecknad. All musik bör utföras utan orgelledsagning. Där flera präster göra tjänst vid altaret bör en ensam bära mässshake, de övriga dalmatika eller alba och stola.

A. Adell.

Laurentius Petri Sällskap.

Sedan år 1924 har namnet *Evangelisk tidegård* stått såsom samlande rubrik för en del större och mindre publikationer, som alla avsågo att möjliggöra en förnyelse av den sedan ett par århundraden förgätna dagliga tidebönen. Titeln har velat markera sambandet mellan detta företag och två avgörande epoker i den kristna kyrkans historia, nämligen den urkristna tiden, som framför andra ha rätt till namnet evangelisk, och reformationstiden, då evangeliet på nytt bröt fram. Därför återupptogs avsiktligt den gamla svenska ordformen för officiet — tidegården, ehuru givetvis en viss andran kanske skulle vakna inför den okända storhet, som täcktes av det ovanliga ordet.

Det har icke funnits någon anledning att ångra valet av beteckning. Den har tålt kritiken, som för övrigt varit förvånansvärt mild.

Det har visat sig att »Evangeliskt tidegård» mottagits med

välvilja och förståelse av ganska skilda riktningar och intressen, som i många avseenden hysa olika uppfattningar, men som funnit tidegården användbar i det religiösa livet.

I två avseenden har utvecklingen sedan 1924 gått efter helt andra linjer, än vad man kunde vänta. 1. Den musikaliska sidan av tidebönen, den s. k. gregorianska sången, har icke fått den framträdande plats i själva tidebönen, som man kunde tänka sig. Om Edv. Rodhes påstående är riktigt, att det var den sjungna mässan och icke den lästa, som erövrade Sverige åt den svenska evangeliska mässan, så måste man för den restaurerade tidegårdens vidkommande vända om tesen: det var den lästa tidebönen och icke den sjungna, som skapade förtroende för tidegården i vidare kretsar och skaffade den plats och existensmöjlighet. Detta var icke förutsett. Vesperarbetet före 1925 var en rent musikalisk fråga, vespern var en musikgudstjänst, som egentligen intresserade vissa, snävt begränsade, musikaliskt orienterade kretsar. Helt annorlunda har det kommit att utveckla sig för tidebönen. Det är säkert i detta nu många, som ha lärt känna tidebönen under skolåren eller i konfirmationsundervisningen eller vid ungdomsläger och som alls icke ha någon aning om att den kan sjungas. Tidegården har vunnit sin plats där och i hemmen som läst tidebön.

2. Detta har haft en annan följd: Tidegården har vunnit ingång på områden, där ingen kunde vänta att den skulle mottagas. Det gäller skolan, konfirmandundervisningen, hemmet och ungdomskretsen. På dessa platser hade aldrig 1914 års vesperale vunnit ingång. Kunde någon tänka sig en matutin eller vesper ur detta i sig utmärkta vesperale utförd i en skolklass eller i en ungdomskrets? Att tidegården vunnit ingång på dessa håll betyder att den fått ett vidare underlag och nya möjligheter.

Huru glädjande detta än ter sig med hänsyn till tidebörens framtid, så medför det en vansklighet om tidebönen blir enbart läst tidebön. Dess verkliga väsen blommar ut i sin fullhet först som sjungen tidebön. Man kan ta som exempel responsorierna i matutinen. Dessa te sig i den lästa tidebönen skäligen matta, medan deras uppgift och innebörd kommer till uttryck i all sin rikedom, när de sjungas. När den lästa tidebönen blir väl inövad och något som deltagarna gjort sig fullständigt förtrogna med, så behöves sången såsom ett nyttigt och nödvändigt komplement, såsom en möjlighet till fortsatt personlig utveckling och fortsatt arbete.

I det nuvarande läget med dess många löften för den evangeliska tidegården, ligger en fara däri att förtrogenheten med den gregorianska sången är för ringa. Själva dess teknik och väsen är alltfört litet känt och därigenom läggas onödigt stora hinder i vägen för den sjungna tidebönen.

Bristen på möjligheter till verklig utbildning i denna den speciellt kyrkliga sången är påfallande. Vare sig man vänder sig till universitetens kurser för de blivande prästerna eller till musik-

högskolans utbildning av de blivande organisterna så finner man samma förhållande: den gregorianska sången har icke plats på schemat, i varje fall ej sådan plats att eleverna få säkerhet i utförandet. Vid den lägre organistexamen är ämnet alls icke beaktat.

Resultatet blir att varken prästen eller organisten behärskar denna sångkonst, som dock måste anses grundläggande för all kyrklig sång.

I samma mån som tidebönen på skilda områden blir utövad mera regelbundet kommer även behovet av fortsatt utbyggnad av den svenska tidegården att framträda klarare. För kyrkoåret föreligger för närvarande allenast en första begynnelse. Stora delar av kyrkoårsmaterialet har emellertid ännu icke kunnat inarbetas. I den mån församlingslivet återupptar daglig tidebön kommer ett komplement här att fordras.

Genom den nuvarande bristen på utbildningsmöjligheter i den gregorianska sångens praxis liksom överhuvud taget i tidebönens eget väsen och i dess utförande kan det förutsättas att olika traditioner uppstå inom vårt land. Sådana kunna äga sitt värde och sin betydelse. Men för saken i dess helhet vore det förvisso av värde om den generation, som nu deltar i återuppbyggandet av tidegårdstraditionen, kunde enas om en gemensam linje.

Vad här ovan anförts har under sistlidna höst föranlett ett par försök att sammanföra sådana personer, som praktiskt övat tidebön, läst eller sjungen. Den 15—17 september samlades i Söderköping ett trettiotal inbjudna till studiekonvent, vid vilket tidebön övades. Man följde i huvudsak kyrkmässans tider, varjämte vid den ena av de båda nattvardstillfällena ordningen från 1541 års svenska mässa följdes. Sången utfördes efter serien in summis festis ur Höghandskriften. I ett föredrag om problemet text och ton lät kyrkoherde K. Peters de svåra problem skymta, som hänga samman med överförande av den latinska texten till svenska. Samma tema behandlades av kyrkoherde A. O. T. Hellerström med hänsyn till Mässans introitus, såsom detta moment nu håller på att ordnas för vårt svenska kyrkoskick. Uppgifterna att tillrättalägga det gamla materialet för nutida praxis är så mycket vanskligare, som vi här sakna en egen tradition att bygga på. Den ansats, som reformationstiden gjorde, kom aldrig att fullföljas. De estetiska och liturgiskt-musikaliska problem, som här resa sig, tarva en ingående undersökning och behandling.

Erfarenheter i bruket av tidebönen utgjorde ämnet för ett samtal, som dess värre för den knappt tillmätta tidens skull icke fick den belysning, som ämnet varit värt. Inledare voro musikdirektör Rolf Forssman och kyrkoherde Jan Redin.

Vid detta studiekonvent debatterades även möjligheterna för tidegårdens utövare att regelbundet samlas och att sammanföras till ett sällskap för att befordra den svenska tidegården. En kommitté tillsattes för att föra saken vidare. I densamma invaldes kyrkoherdarna Arthur Adell och Knut Peters samt kantor Karl

G. Gustafsson, Gökhem, vilka med sig adjungerat stiftsadjunkt Pehr Edwall, Växjö.

Efter fortsatta diskussioner har genom deras initiativ ett sällskap grundats under namnet: Laurentius Petri Sällskap. Dess syftemål och framtidsplaner framgå av här vidfogade meddelande.

Till medlemskap i detta sällskap inbjudes en var för den svenska reformationstidstraditionen intresserad.

LAURENTIUS PETRI SÄLLSKAPET.

Sedan en halv mansålder tillbaka har den evangeliska tidegården åter vunnit burskap inom Sveriges kyrka. I församlingens fromhetsliv, i hem och skola samt i den enskildes andaktsövning har den visat sig användbar. Olika riktningar inom kyrkan har upptagit den, synbarligen därför att den tillmöteskommer behovet av ordnat böneliv. Det andliga läget påkallar fördjupning och fasthet i andaktslivet.

Tiden synes nu vara mogen att sammanföra dem som hysa intresse för tidebönen till en sammanslutning med uppgift att fastare utgestalta den svenska tidegårdstraditionen.

Det nygrundade Laurentius Petri Sällskapet har gjort detta till sin uppgift. Vi inbjuda härmed för tidebönen intresserade präster, organister, lärare och lärarinnor, ungdomsledare, kyrkovårdar och andra lekmän att inträda som medlemmar i sällskapet.

Söderköping, Söndrum, Gökhem, Växjö den 21 oktober 1941.

Arthur Adell
Karl G. Gustafsson

Knut Peters
Pehr Edwall.

L P S

Sällskapets uppgift är att på vår svenska reformationstids grundval återuppbygga en evangelisk tidegårdstradition till stärkande av den enskildes och hemmets andaktsliv och till församlingens uppbyggande.

Sällskapet anordnar årligen studiedagar, kurser och andra sammankomster, varvid samarbete med befintliga kyrkliga organisationer eftersträvas. Om denna sida av sällskapets verksamhet ger närslutna arbetsplan för 1941—1942 närmare besked.

Sällskapet förverkligar sina syften även genom litterär verksamhet, bl. a. genom utgivande av en serie populära, instruktiva skrifter, av vilken K. Peters' skrift: Tidegård utgör det första.

Föreningens angelägenheter handhaves t. v. av undertecknade. Årsavgiften är 10 kronor, för sammanslutningar 15 kronor.

För närmaste arbetsår utsändes till medlemmar, som före den 1 januari 1942 insända medlemsavgiften, den nyutgivna »Hög- och Bjuråkershandskrifterna» (faksimiletryck, bokhandelspris 30 kr.).

Anmälan om medlemskap göres till kyrkoherde K. Peters, Söndrum, Halmstad, genom att insätta medlemsavgiften på sällskapets postgirokonto 17 13 72.

ARBETSPLAN FÖR ÅRET 1941—1942.

- I. *Kyrkodagar för tidebön* avsedda för nybörjare bland tidegårdens ledare i kyrka, skola, ungdomsarbete. Vill meddela instruktion och inlevelse i tidebön.
22—23 november 1941 i Söderköping.
31 januari—1 februari 1942 (ev.) i Växjö. Anmälan till stiftsadjunkt P. Edwall, Växjö.
För Göteborgs stift i Söndrum.
För Skara stift i Gökhem, ev. Varnhem.
För Stockholm: I Storkyrkan (ev. 14—15 februari).
- II. *Ledaredagar* avsedda för begränsat antal, inbjudna ledare.
20—22 januari 1942 i Söderköping.
- III. *Kyrkhelger* avsedda för tidebörens utövare och vänner. Vill meddela uppbyggelse, rekreation och inlevelse i tidebön.
3—6 januari 1942 i Söderköping. Ledare: missionär Gunnar Sjöholm. Avgift 5 kr. Anmälan till pastorsämbetet i Söderköping senast 24 december.
2—6 april 1942 i Söderköping. Ledare: sjömansvårdssekreterare A. Uddling.
- IV. *Koralvecka* avsedd för mera försigkomna utövare av tidebönsången.
16—21 juni 1942 i Båstad. Ledare: musikdirektör R. Blennow, kantor A. Runbäck.
- V. *Sommarting* avsett för gymnasister och seminarister.
23—26 juni i Torpa. Ledare: komministrarna Bo Giertz och O. Agrell.
- VI. *Utbildningskurs* avsedd för organistelever, teologer, organister och präster, för instruktion i tidebön och dess utförande.
5—10 augusti 1942 i Söderköping.
- VII. *Studiekonvent med årsmöte*.
10—12 augusti 1942 i Söderköping.

Högs och Bjuråkershandskrifterna.

Gamle prosten R. Norén skulle högeligen ha fröjdats sig, om han fått uppleva det nytryck av Bjuråkershandskriften som nu föreligger. Det är nämligen han som upptäckt den och genom att delvis på den bygga sitt arbete för Musiken till Svenska Mässan 1897 gjort den allmänt känd. Säkert anade han icke vilken betydelse

Arthur Adell, Musikhandskrifter från Högs och Bjuråkers kyrkor. Lund, C. W. K. Gleerup 1941. Pris inb. kr. 30:—.

hans fynd skulle få, när han första gången stod med den dammiga luntan i handen i Bjuråkers kyrkoarkiv. Antagligen dröjde det innan han ens själv förstod vilket fynd han gjort. Sedan han väl arbetat sig in i den underskattade han emellertid ej dess vikt. Detta förstår man av hans ord i inledningen till Svenska Mässan: »Av en i arkivet till Bjuråkers kyrka i Helsingland funnen värdefull, men tyvärr defekt handskrift framgår, hursom den svenska kyrkan tidigare än någon annan lutersk landskyrka — med all sannolikhet daterar sig handskriften från 1540-talet — ägt en synnerligen rikhaltig, till texter på modersmålet från gamla medeltida gregorianska sångverk bearbetad samling concentus-sånger. Alla senare dylika handskrivna eller tryckta svenska verk torde blott få anses såsom utdrag ur och avskrifter av den samling, som innehålls i nämnda handskrift.»

Även om Noréns värdesättning är något överdriven, är det ingen tvekan om att Bjuråker representerar åtskilligt av det bästa inom den svenska medeltidskyrkans musik till mässans ordinarium. Närmare bestämt torde den i detta stycke få anses upptaga allt väsentligt i den upsalienska traditionen vid medeltidens slut.

Likartad till innehållet och uppställningen är Höghandskriften, som väl får anses vara den intressantare av de båda, därför att den är minst defekt. Ett studium av dessa båda manuskript har först och främst rent historiskt intresse. Det skänker en god inblick i reformationstidens kyrkomusikaliska arbete. Det har också sin stora betydelse för förståelsen av Svenska Mässan 1897, till vars förnämsta källor Bjuråker hör. Men dessa handskrifter sakna icke heller praktiskt intresse. Vid den förnyelse av vår mässmusik som blir en nödvändig följd av en ny handbok, bör givetvis vår äldre gregorianska tradition få vara en viktig faktor. Självfallet bör man därvidlag naturligtvis icke stanna vid dessa båda källor, icke ens blott vid reformationstidens bearbetningar över huvud, utan också och framför allt gå tillbaka till det medeltida materialet, men Hög och Bjuråker bli dock alltid vid ett dylikt arbete av största betydelse.

Det nya facsimile-nytrycket står tekniskt sett i högsta klass. Det vare nog sagt att det utförts å Malmö Ljustrycksanstalt under hovintendenten Kroons personliga ledning. Bättre borgen för ett i allo förstklassigt arbete torde icke f. n. stå att erhålla.

Till upplagan är fogad en längre liturgihistorisk inledning av utgivaren, kyrkoherde Arthur Adell. Förutom redogörelse för innehållet ur såväl textlig som musikalisk synpunkt lämnas här en framställning av handskrifternas tillkomst och en utförlig kommentar. Det behöves knappast sägas att undersökningen är utförd med största omsorg och noggrannhet. Ätminstone i allt väsentligt torde dess resultat bliva bestående. Att icke alla frågor lösts förvånar ingen.

Det är en stor bragd som med detta nytryck förts till fullbordan. Det fordras sannerligen ett levande intresse, en brinnande entu-

siasm och en outtröttlig energi för att övervinna alla hinder — främst liknöjdheten för kyrkomusikaliska forskningar — som möter ett arbete av detta slag. Det är icke heller första gången kyrkoherde Adell Ådagalagt dessa egenskaper i sitt omfattande arbete för den svenska kyrkans liturgiska och musikaliska kultur.

Knut Peters.

Något om Växjö domkyrkas orglar.

Den först omtalade orgeln byggdes på 1570-talet av en dansk präst vid namn Jörgen Jönsson från staden Vä. Dispositionen har tyvärr ej kunnat återfinnas.

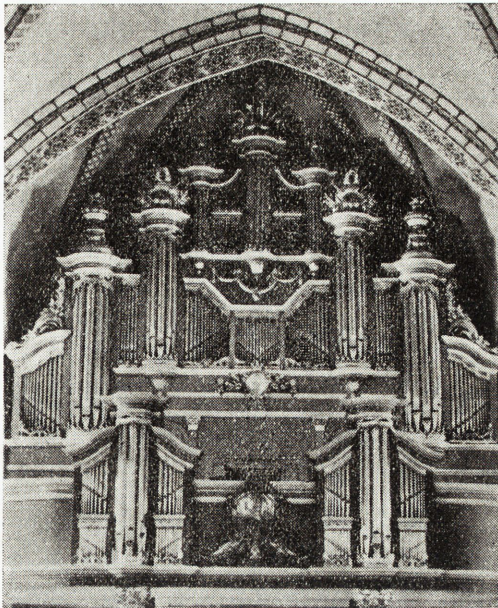
Nästa orgel byggdes 1688—1691 av Hans Heinrich Cahman. Denna var känd som en av de främsta i landet och hade följande disposition:

Manual:	Ryggpositiv:	Pedal:
Borduna 16	Gedackt 8	Untersatz 16
Principal 8	Salisional 8	Principal 8
Quintadena 8	Principal 4	Gedackt 8
Oktava 4	Gedackt 4	Oktava 4
Quinta $2\frac{2}{3}$	Gemshorn 2	Oktava 2
Oktava 2	Quinta $1\frac{1}{3}$	Mixtur 4 fach
Decima $1\frac{3}{5}$ (?)	Sesquialtera	Basun 16
Mixtur 4 fach	Krumhorn 8	Trumpet 8
Scharf		Cornetrin
Trumpet 8		

Dessutom Cymbelstjärna, Calcantklocka och tremulant samt »fogelstämma mitt i verket.»

Detta verk brann ner tillsammans med kyrkan 1740..

Vid domkyrkans återuppbyggande inlämnades åtskilliga projekt av flera den tidens skickligaste orgelbyggare.. Bl. a. av Jonas Gren, Carl Wählström, Joh. Everhard och Joh. Wistenius. Den sistnämnde skrev till och med kontrakt, men av någon anledning blev arbetet aldrig utfört. Domkyrkan var utan orgel ända till 1775, då Lars Wahlberg kontrakterade med domkyrkan och började bygga. Han avled emellertid innan han fick fullborda verket (troligen i jan. 1777). Detta gjorde i stället Olof Schwan, som övertog arbetet och fullbordade det efter Wahlbergs ritningar 1777—1779. Pipverket var helt igenom Schwans. Således är den nuvarande fasadens pipor Schwans arbete. Verket avsynades av direktor

Orgeln i Växjö domkyrka.

musices i Linköping, Joh. Miklin, som gav det mycket starka lovord. Orgeln hade följande disposition:

Manual:	Öververk:	Pedal:
Quintadena 16	Gedackt 8	Untersatz 16
Principal 8 (fasad)	Quintadena 8	Principal 8
Flagflöjt 8	Principal 8 (fasad)	Gedackt 8
Viola di Gamba 8	Korrflöjt 4!	Quinta 6
Oktava 4	Quinta 3	Öktava 4
Spetsflöjt 4	Öktava 2	Quinta 3
Rörflöjt 4	Scharf 3 chor	Blockflöjt 1
Flute Traversiere 4	Trumpet 8	Scharf 3 chor
Oktava 2	Trumpet 4 bas	Basun 16
Scharf 3 chor	Vox Humana 8 dis-	Trumpet 8
Trumpet 16	cant	Trumpet 4
Trumpet 8	Tremulant	

Schwans orgelverk restaurerades 1863 av orgelbyggaren Fr. Andersson. Det blev en allmän översyn av bälgar och mekanik, varjämte en del gamla stämmor togs bort och andra sattes i stället. Verket fick nu följande utseende:

Manual:	Öververk:	Pedal:
Borduna 16	Principal 8	Untersatz 16
Principal 8 (fasad)	Salicional 8	Quinta 12
Gamba 8	Principal 4 (fasad)	Principal 8 (fasad)
Flute Harmonique 8	Korrslöjt 4	Gedackt 8
Oktava 4	Flute Oktaviante 4	Oktava 4
Spetsflöjt 4	Flauto di Pan 2	Täckflöjt 4
Rörflöjt 4	Scharf 3 chor	Basun 16
Quinta 3	Trumpet 8	Trumpet 8
Oktava 2	Fagott 8	Trumpet 4
Scharf 3 chor	Svällare 16' koppel i öververk på manual	
Trumpet 16		
Trumpet 8		

* 1885 ansågs denna orgel ha tjänat ut och en ny byggdes av orgelbyggaren Lund i Stockholm. Den gamla fasaden bibehölls emellertid men blev dock stum. Det gamla verket såldes till Slätthögs kyrka, där det f. ö. restaurerades 1937 och gör god tjänst ännu. Lunds verk hade denna disposition:

Manual I	Manual II	Pedal:
Borduna 16	Krumhorn 8	Violon 16
Principal 8	Rörflöjt 8	Subbas 16
Gamba 8	Violin 8	Quinta 10 ² / ₃
Basetthorn 8	Fugara 4	Violoncell 8
Borduna 8	Ekoflöjt 4	Oktava 4
Fl. Harmonique 8	Piccolo Harmonique 2	Basun 16
Oktava 4		Trumpet 8
Fl. Oktaviante 4	Euphon 8	
Oktava 2		
Cornett 3 chor		
Trumpet 16		
Trumpet 8		

Denna orgel utvidgades 1927 av orgelbyggaren E. Wirell, som byggde till följande stämmor: I manual Dolce 8, i manual II Lieblich Gedackt 16, Eolin 8 och Voix Celeste 8 samt en transmission till pedalen av Liebl. Ged. 16.

Den nuvarande orgeln, som invigdes 1:sta Sönd. i Advent 1940, är byggd av Marcussen och Söhn, Aabenraa. Om detta bygge må särskilt anmärkas att den gamla Schwanska fasaden åter blivit ljudande samt att ryggpositiv anlagts. Verket är uppställt på slejflådor och trakturen är elektrisk. Dispositionen är följande: (gamalt pipmaterial utmärkt med *)

Huvudverk: (man. II)	Ryggpositiv: (man. I)	Öververk: (man. III) (svällverk)
Gedacktpommer 16*	Principal 8 (fasad)	Principal 8*
Principal 8 (fasad)*	Gedackt 8	Rörflöjt 8*
Salicional 8	Quintadena 8	Salicet 8*
Borduna 8*	Öktava 4	Voix Celeste 8*
Oktava 4*	Koppelflöjt 4	Oktava 4*
Rörflöjt 4	Gemshorn 2	Flüte Oktaviante 4*
Quinta $2\frac{2}{3}$	Nasat $1\frac{1}{3}$	Spetsquint $2\frac{2}{3}$
Öktava 2*	Sesquialtera 2 chor	Piccolo 2*
Waldflöjt 2	Scharf 3 chor	Ters $1\frac{3}{5}$
Mixtur 5—7 chor	Dulcian 16	Oktava 1
Cornett 3 chor*	Krumhorn 8	Mixtur 5 chor
Trumpet 8	Tremulant	Cymbel 3 chor
		Fagott 16
		Trumpet 8*
		Regal 8
		Skalmeja 4
		Tremulant
 Pedal:		
Principal 16		
Subbas 16*		
Quinta $10\frac{2}{3}$ *		
Öktava 8 (fasad)*	Koppel: Unison-H+R, H+S, R+S	
Gedackt 8	Pedal-P+H, P+R, P+S	
Oktava 4*	2 fria kombinationer (därav en delad)	
Nachthorn 2	Tutti	
Mixtur 6 chor	Rörverk av (fritt inställbar)	
Basun 16*	16' av	
Trumpet 8*	Registersvällare	
Trumpet 4	Svällare för Öververket	
Cornet 2	Spelbordet är inbyggt i fasadens mitt.	

G. Arnér.

Recensioner.

Dominicus Johner: Wort und Ton im Choral. Ein Beitrag zur Ästhetik des gregorianischen Gesanges. Leipzig, Breitkopf & Härtel, 1940. Pris RM. 14:—.

Då Johner kallat sin välkända lärobok i gregoriansk sång »koral-skola», ligger det nära till hands att karakterisera hans nya stora arbete i gregorianik som »fortsättningsko-

la». Det är det i det förra arbetet mera flyktigt berörda kapitlet om textens och melodins inbördes förhållande som här upptagits till en synnerligen uttömmande behandling. I en inledande avdelning redogöres för den gregorianska sångens texter och en del allmänna principer för den gregorianska melodibildningen samt vissa elementära förhållanden mellan text och ton. Därefter ägnas bokens huvuddel

åt en ingående redogörelse för de särskilda formerna och deras musikaliska byggnad. Arbetet avslutas med en undersökning som vill ådagalägga, att även om den gregorianska musiken såsom liturgisk konst i första rummet består av typiska melodier och former, så finnes dock inom den även ett icke obetydligt utrymme för individuell liv och uttryck.

Boken utmärkes, liksom Johners tidigare arbeten, av stor klarhet, reda och överskådlighet. En mera lättillgänglig källa för den som vill tränga djupare in i den gregorianska musikens liv torde svärigen kunna erhållas. Detta betyder dock självfallet icke att arbetet hör till de mera lättlästa.

Författaren inskränker det material som han behandlar till de nutida officiella romerska koralböckerna. Med avseende på materialets vidd blir det därför väsentligt trängre än Wagners *Gregoriansche Formenlehre*, som ger en utblick över praktiskt taget hela det gregorianska materialet. Johners bok kan därför icke ersätta detta Wagners utomordentliga arbete men kan å andra sidan i många fall komplettera detta.

Knut Peters.

En undersökning av 1701-års finska psalmbok.

Onni Kurvinen, Vanha virsikirja, 311 sidor.

Härmed föreligger en teologisk avhandling för teologie doktorsgrad, ventilerad inför Teologiska fakulteten vid Helsingfors universitet den 21 maj 1941. Serien av undersökningar rörande den finska psalmens historia är härmed fullständig intill den nyaste år 1938 av Kyrkomötet antagna finska psalmboken. P. J. Kurvinen har tidi-

gare ägnat utvecklingen under reformationstidevarvet en ingående undersökning. Lektor Onni Kurvinen fogar följande länk i serien med denna sin behandling av den »gamla finska psalmboken» av år 1701, som motsvarar den »gamla svenska psalmboken», och prosten Kustaa Hallio har publicerat källorna till 1886 års finska psalmbok. Dessa arbeten av P. J. Kurvinen och K. Hallio ha tidigare anmälts i denna tidskrift. J. Gummerus har undersökt den finska psalmens förekomst i katolsk tid.

O. Kurvinen ger först en översikt över utvecklingen intill år 1640, där hans egna forskningar vidtaga. Några märkligare psalmdiktare uppträdde icke under 1600-talet efter Hemmingius Henrici, som utgav sin psalmbok sannolikt år 1614. Den finska psalmdiktningen förblev till sin art främst översättning, vilket ju f. ö. var temligen vanligt även annorstädes. 1701-års psalmbok var, såsom förf. säger, i så måtto särpräglad, att i densamma samlats på några undantag när så gott som oförändrad hela den äldre finska psalmdiktningen. Man kan jämföra denna, säger han, vid en gammal stenkyrka, till vars grundstomme under århundradens lopp fogats nya sidoskepp, torn och andra utbyggnader. Den gamla stommen och de nya tilläggen äro naturligtvis till sin stil sinsemellan skiftande, men de olika elementen foga sig dock samman till en fast och värdig byggnad.

Bland framträdande personligheter under 1600-talets lopp, som befordrat den finska psalmens tillväxt nämner förf. biskopen i Viborg Olavus Elimaeus, lektorn och kapellanen Jonas Raumannus samt Åbobiskopen Johannes Gezelius d. ä. m. fl. I Raumannus finska *Manuale*, som utkom i flere upplagor, ingick 253 finska psalmer. På tal härom begår förf. miss-

taget, att påstå, att det första svenska »Manualet» utkom år 1586. För så vitt härmed avses de svenska psalmboksserierna, som innehöllo utom psalmbok även evangeliebok, katekes, bönbok och passio, bör nämnas, att ett sådant sammelband utkom med visshet år 1567, men sannolikt redan 1543—44. Under ortodoxins tid var den finska psalmdiktningen mycket knapp, dock utgävos fr. o. m. 1680-talet endel arktryck med psalmer (»arkkiveisuja»).

När den finska psalmboken år 1701 utgavs, hade man strävat till att följa 1695-års svenska psalmbok som förebild och att bibehålla de gamla finska psalmernas form så mycket som möjligt. Det allmänna strävandet gick ut på en likriktning med förhållandena i Sverige. Psalmboken bestod av 413 psalmer (liksom i den svenska), av vars 113 nya psalmer alla utom två översattes från den svenska. Finlands kulturbehov tillfredsställdes främst via Sverige vid denna tid. Litet mera än 1/3 av alla finska psalmer hade dock uppstått genom översättning direkt från latinets eller tyskan — så vitt dessa ej voro självständiga skapelser. Av Spegels psalmer översattes ända till 25 till finskan.

Den främsta förtjänsten om redigeringen av 1701-års finska psalmbok har Erik Cajanus haft. Denne var konrektor vid Åbo skola och senare kyrkoherde i Kronoby m. m. Okänt är vilka andra som utfört översättningsarbetet till finskan, men Geze-liernas insats har varit betydlig. Ett genomgående konservativt drag har behärskat psalmboksarbetet. Det finska språket har vållat stora svårigheter. En biblisk — icke ensidigt ortodoxistisk — fromhet besjälade psalmboksarbetet. Förf. ger en överblick över psalmernas uppkomsthistoria samt söker i ett särskilt kapitel analy-

sera den fromhet, som kännetecknar den gamla finska psalmboken och därmed även dess svenska förebild (av år 1695), varvid han även följer den idéhistoriska utvecklingen också i senare finska psalmboksutgåvor. Detta kapitel är särskilt intressant och ger många också kyrkohistoriskt värdefulla glimtar ur troslivets värld. Vidare utredes och belyses den gamla finska psalmbokens användning och arbetet på ny psalmbok intill år 1886.

Avhandlingen vittnar om forskariver och gedigna kunskaper på området. Trots detaljrikedomen har förf. lyckats göra sitt arbete översködligt och redigt.

Olav D. Schalin.

Gösta Westblad: Kyrkoorgeln. Handbok för organister och övriga orgelvänner. Andra omarbetade och tillökade upplagan. Orgelboksförlaget. Stockholm. Pris kr. 7:50.

Denna nya upplaga innebär ett värdefullt tillskott för vår inhemska litteratur i orgelkunskap. Det nu betydligt utökade arbetet behandlar utom de olika lådkonstruktionerna och spelregeringssystemen även utförligt orgelns klangliga uppbyggnad, instrumentets A och O. Sålunda redogöres i samband med pipverket ingående för pipornas mensurer och dessas utvecklingshistoria, och dessa kapitel fullständigas med fysikaliska kommentarer, diagram och tabeller. Vidare visas flera exempel på sammanställningar av mixtur, scharf och cymbel. Förutom råd angående orgelns skötsel samt avhjälpandet av fel innehåller boken anvisningar angående instrumentets placering, dess disponering m. m.

Gösta Westblads arbete innehåller

faktiskt allt vad en organist behöver veta om sitt instrument. Att höga vederbörande äro medvetna om ämnets grundläggande betydelse framgår tydligt, då boken blivit obligatorisk för organisteleverna vid Musikhögskolan.

J. P.

Josef Casper: Um die Einheit der Kirche. Friedrich Beck, Wien, 1940. 350 sid. 5:80 RM.

Denna ytterst beaktansvärda bok är författad av flera olika auktorer ur den katolska och evangeliska kristenheten och det är en rikt fasetterad enhetlighet över boken: Enhetlighet, ty alla problem äro knutna till frågan om Kyrkans enande, och rik skiftning, ty detta enande betraktas från mycket olika synpunkter. Alla äro emellertid överens, att en mycket väsentlig faktor att räkna med på vägen till Kyrkans enhet är den liturgiska förnyelsen i både den romerska och evangeliska kristenheten. Man mötes där, ty i romerskt gudstjänstliv rensas mycket av folkfromheten undan eller skjutes i bakgrunden och i evangeliskt gudstjänstliv finner man vägen till de gemensamma källorna på nytt. Så bliver den liturgiska rörelsen och gudstjänstlivets förnyelse en mäktig faktor i det ekumeniska arbetet, och det torde väl i samtiden icke finnas något, som mera klart lovar Kyrkans slutgiltiga enhet, den må nu vara aldrig så avlägsen, som just gudstjänstlivets förnyelse och som nattvardsmedvetandets återuppvaknande i Kyrkan. Teologiska diskussioner äro värdefulla och nödvändiga i ekumeniken, men gemenskapen i fromhetslivet är det allra väsentligaste. I denna bok visas nu

huru evangeliska och romerska kristna i Tyskland på flera ställen regelbundet kommit samman till samtal och gemenskap i bönen. Det berättas underbara och glädjande händelser i brödrakärlekens tecken. Framför allt lägger man bland de medverkande märke till utgivaren, Dr J. Caster, en av ekumenikens ivrigaste och mest djuptänkta förespråkare i vår tid, och DDr P. Josef Metzger, Meitingen bei Augsburg, ledaren för Christkönigsgesellschaft, en outtröttlig arbetare för Kyrkans enhet. Båda äro nära förbundna med den folkliturgiska rörelsen, som utgått från Professor Pius Parsch i Klosterneuburg, Wien. Dr Metzgers adress har anmälaren redan angivit, och han kommer att vara glad för vart och ett brev från läsare av denna anmälan, som vilja träda in i bönegemenskapen UNA SANCTA. DDr J. Casper meddelar i slutet av boken, att han är mycket glad för var och en som vill sända honom ett omdöme om boken eller göra något inlägg i frågan om Kyrkans enhet. Hans adress är Wien-Weidling, Feldergasse 41.

Den ande vi möta i denna bok är präglad av en ädel kristen kärlek som icke känner någon kompromiss, för att vinna enheten, men som är redo att lida sig genom söndringens hela smärta, för att genom lidandet komma till klarhet över vägen till enhet. Ett ord, som ofta citeras är detta: »De katolska måste bliva mera katoliker och de evangeliska mera evangeliska för att vi skola komma till det rätta mötet med varandra». Bland de evangeliska inläggen märker man framför allt H. O v. d. Gablenz' och Professor Stählin's.

G. R.

E. A. Setterquist & Son Eftr.

ÖREBRO TEL. Verkstad 101 34
Bostad 186 07

Sveriges äldsta orgel-
fabrik, grundlagd 1835

Tillverkar: Kyrkorglar enligt den
moderna orgelrörel-
sens principer.

Utför: Om- och tillbyggnad-
er av äldre orgelverk,
reparationer, omstäm-
ningar o. rengöringar.

Inmontering av elekt-
riska fläktar med
tyst gång.

*Firmans fria kombinationssystem
har erhållit de amplaste lovord av
de mest framstående orgelmusiker.*

Doktors- avhandlingar

tryckas perfekt å

Skånska Centraltryckeriet

Grönegatan 14
Lund / Tel. 275

KYRKO- ORGLAR

orglar för kapell och
hem, om- och tillbygg-
nad, reparation och
stämning, anläggning
för elektrisk bältdrift.

Orgeltjänst
Ingeniör Bo Wedrup
Linnégatan 5 a
UPPSALA - TEL. 6357 - 301

KYRKORGLAR

tillverkas enligt orgel-
rörelsens principer sak-
kunnigt av

Orgelbyggare

OLOF HAMMARBERG

Nya Varvet. Tel. Göteborg 14 47 50

*Egen tillverkning även av
metallpipor och spelbord.*

CARL E. ROSENQVIST

Handbok i Orgel- kännedom

Rikt illustrerad.
4:75

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG
LUND

SVENSKT GUDSTJÄNSTLIV

— 1 9 4 2 —

Prenumerationspris kr. 4:50 för helår.

Prenumeration sker genom insändande av närslutna inbetalningskort till närmaste bokhandel eller till

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

L U N D